

Omaleimaistamisen mahdollisuudet Suomen kansa- ja peruskouluissa maamme itsenäisyyden aikana.

Tässä artikkelissa pyritään keskittymään toisaalta kansakoulun ja sen jatkokoulujen, toisaalta peruskoulujen omaleimaistamisen mahdollisuuksiin itsenäisyytemme eri kausina. Tutkielmaan sisällytetään oppiaineiden painotteisuuden tai valinnaisten aineiden ja kurssien antamat omaleimaisuuden mahdollisuudet. Sen sijaan kansakoulujen ja peruskoulujen oppituntien ulkopuolisesta toiminnasta, esimerkiksi kerhotoyöstä tai koulun ulkopuolisesta harjoittelusta yms. johtuva koulujen omaleimaisuus jätetään artikkelin suppeuden vuoksi käsittelemättä.

Artikkelin ulkopuolelle jätetään erityiskoulu ja erityisopetus, oppikoulu ja korvaavat koulut sekä lukiot. Vaikka ns. vieraskielisissä kouluissa ja Steiner-kouluissa ja Helsingin Juutalaisessa koulussa ja muissa vastaavissa kouluissa on peruskoulua vastaavia luokkia, jätetään nekin tämän artikkelin ulkopuolelle.

Koulujen omaleimaistamisen mahdollisuuksia tarkastellaan lähinnä kunakin aikana voimassa olleiden koulusäädösten ja koulualan komiteamietintöjen sekä Kouluhallituksen ja sen seuraajan Opetushallituksen antamien ohjeiden valossa. Muita asiaa valaisevia lähteitä on käytetty tarpeen mukaan.

1. Itsenäisyyden alkuvuosien kansakoululait

Suomen kansakoululaitoksen ensimmäisinä vuosikymmeninä oli

monella tavoin omaleimaisia kansakouluja johtuen kunkin koulun olosuhteista ja persoonallisista opettajista. Siksi kansakoulujen opetusta pyrittiin komiteamietintöjen, oppikirjojen ja ennen muuta Kouluhallituksen ohjeilla pikemminkin yhtenäistämään kuin erilaistamaan. Itsenäisyyden alkuvuosina maamme kansakoulujen opetussuunnitelmat olivat melko lailla samankaltaisia, vaikka periaatteessa jokainen koulu sai muokata oman opetussuunnitelmansa. Samankaltaisuus johtui siitä, että lähes kaikki kansakoulut seurasivat sangen orjallisesti tuoreinta kansakoulun valtakunnallista opetussuunnitelmaehdotusta. Omaa erikoisleimaa oli vain harvoilla kouluilla.

Laki oppivelvollisuudesta¹ totesi kovin yleisesti toisessa pykälässään, että ”Oppivelvollisuus tarkoittaa sen tieto- ja taitomäärän saavuttamista, joka kansakoulussa annetaan.” Laista annettu asetus² ei myöskään määritellyt kansakoulun opetussuunnitelman sisältöä millään tavoin. Sen sijaan v. 1923 säädetty laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista³ luetteli (3§) kaikki oppiaineet, joita kansakoulussa oli opetettava. Samassa pykälässä säädettiin ensimmäiset koulujen omaleimaistamisen mahdollisuudet näin: ”Paikkakunnalla, jonka pääelinkeino ei ole maanviljelys, voidaan maatalouden opetus johtokunnan päätöksestä ja tarkastajan suostumuksella vaihtaa paikkakunnan elinkeinoelämää lähemmin vastaavaan opetukseen. Tämän lisäksi voidaan kansakoulun kahdella ylimmällä luokalla eli vuosiosastolla johtokunnan päätöksestä ja tarkastajan suostumuksella opettaa ylimääräisesti yhtä oppilaille vapaaehtoista ainetta korkeintaan kaksi tuntia viikossa.”

Viimeksi mainitusta laista myöhemmin annettu asetus⁴ korosti tiettyä opetuksen yhdenmukaisuutta määräämällä 1 §:ssään: ”Kansakoulun opetuksessa noudatetaan kouluhallituksen vahvistaman kaavan mukaan valmistettua opetussuunnitelmaa, jossa määrätään koulun lukujärjestys, oppikirjat ja oppiennätykset.” Samaan aikaan Kouluhallitus seurasi tarkasti oppikirjojen sisältöjä, joten kovin suurta vapautta kouluilla ei ollut, vaikka asetus sallikin tarkastajan luvalla ja vain jatkoopetuksessa käyttää oppikirjoina muitakin kuin Kouluhallituksen hyväksymiä oppikirjoja. (2§) Luterilaisesta uskonnosta poiketen sal-

littiin muunuskoisille opetettavaksi ao. uskontoa tai uskonnon historiaa ja siveysoppia. (4§)

2. Vuoden 1924 kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö

Itsenäisyyden alkuvuosina säädetyt kansakoululait olivat voimassa vuosia sotien jälkeenkin, samoin oli voimassa v. 1924 valmistunut komiteamietintö, ”Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma”. Tätä v. 1925 julkaistua ja Suomen kansakouluille levitettyä suunnitelmaa ei ollut pakko seurata orjallisesti, mutta useimmissa maamme kansakouluissa sitä noudatettiin vain vähäisin poikkeuksin.

Em. komitea oli ehtinyt julkaista alkuopetusta varten väliaikaisen opetussuunnitelman ”Suuntaviivat” jo v. 1916. Tämä suunnitelma kirjattiin lopulliseen mietintöön alakoulua koskevaksi osaksi lähes sellaisenaan. Alaluokkien opetussuunnitelma painotti koulun ympäristön huomioon ottamista, erityisesti ympäristöopin tunneilla, joten tämä korostus aiheutti alakansakouluissa kunkin paikkakunnan olosuhteiden mukaista omaleimaisuutta.

Vaikkakin Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma pyrki uudistamaan myös yläkansakoulun opetusta mm. elämänläheisyyttä kohti, niin merkittävään koulujen omaleimaisuuteen ei suunnitelma kuitenkaan enempää kuin Kouluhallitukseen pyrkinyt. Näin ollen sotia edeltänyt aika oli säädösten ja valtakunnallisen opetussuunnitelmaehdotuksen perusteella enemmän yläkansakoulujen opetuksen yhtenäistämisen kuin erilaistamisen aikaa. Kouluhallituksen hyväksymät, em. opetussuunnitelmaan noudattavat oppikirjat tehostivat omalta osaltaan yhdenmukaista opetusta kaikissa valtakunnan kansakouluissa.

Mutta nopeasti maahamme levinnyt työkouluuute sai 1930-luvulla aikaan huomattavaa omaleimaisuutta maamme kansakouluissa. Työkoulun soveltaminen vei jokaisen opettajan opetusta paitsi toiminnalliseen myös opettajan yksilöllisiä menetelmiä ja sisältöjä korostavaan

suuntaan. Työkoulu painotti myös oppilaskeskeisyyttä ja elämänläheisyyttä, jolloin koulujen opetus sai omaleimaisuutta monelta suunnalta: opettajan persoonallisuudesta, oppilaiden kokemuksista ja paikkakunnan omaleimaisuudesta (elinkeinoista, luonnosta, ihmisistä, historiasta jne). Työkouluaatetta toteutettaessa ei nojattukaan oppikirjoihin niin vahvasti kuin aikaisemmin oli tehty, sillä tämä aate painotti työkirjojen tekoa, retkillä oppimista ja oppilaiden kokemusten huomiointa ottamista oppitunneilla jne.

3. Vuoden 1946-52 Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnöt

Sekä reformipedagogiikan että siihen vaikuttavien yhteiskunnallisten muutosten katsottiin viime sotien jälkeen vaativan muutoksia myös Suomen kansakoulujen opetussuunnitelmiin, rakenteeseen ja sosiaalisiin etuihin. Otsikossa mainitun komitean ensimmäinen mietintö julkaistiin kesällä 1946, jo vuoden kuluttua komitean perustamisesta.

Omaleimaisuuden kannalta lupaavia olivat komitean tietyt vaatimukset kansakoulun kehittämisestä. Komitea näet totesi koulukasvatuksen päämääriä käsitellessään mm. näin: ”Kansakoulukomitea on äskettäin julkaistussa mietinnössään korostanut kansakoulun velvollisuutta palvella käytännöllistä elämää. Kansakoulu on vielä liiaksi kirjakoulu, oppikoulun jäljennös”. Kansakoulua uudistettaessa olisi em. komitean mielestä pidettävä silmämääränä kasvatusta työhön, taloudellisuuteen, ammattiin sekä siihen elämään, joka eri muodoissaan ympäröi lasta lapsena ja myöhemmin yhteiskunnan aikuisena jäsenenä. Samalla kuitenkin olisi pidettävä huolta myös ihmisen persoonallisuuden kasvattamisesta.⁵ Ympäristönsä huomioonottava koulu sai luonnollisesti omaa leimaa verrattuna toisenlaisessa ympäristössäsijaitsevaan kouluun, vaikka suuria eroja ei suomalaisten kansakoulujen opetussuunnitelmien välillä tämän tavoitelauseen johdosta syntynyt.

Sama opetussuunnitelmakomitea totesi ensiksi, että Kouluhallitukselta

saamiensa tilastojen mukaan tuntijaot ovat vuoden 1925 komiteamietinnön suosituksista huolimatta olleet sängen kirjavia maamme kansakouluissa. Kuitenkin komitea lisäsi: ”Tuntijaot eivät myöskään saa olla kaikille oppilaille täysin samanlaisia. On toivottavaa, että ylimpien luokkien oppilailla olisi opettajavoimien mukaan mahdollisuus opiskella jotakin valinnaista ainetta.”⁶ Vaikka vain harvat kansakoulut ottivat ohjelmaansa jonkin valinnaisen aineen, syntyi tästä näille koululle vähäinen oma leima, joka koski kuitenkin vain koulun kahta ylintä luokkaa.

Voimakkaampaa omaleimaisuutta ei suosittanut myöskään saman komitean v. 1952 julkaisema ”Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma”. Siinä kuitenkin esiteltiin suomalaisen ainejakoisen opetussuunnitelman vastapainoksi ulkomailla kehitettyjä uudenlaisia opetussuunnitelmatyyppejä, kuten keskitetty opetussuunnitelma ja kokonaisopetussuunnitelma. Jälkimmäistä tyyppiä oli Aukusti Salon soveltamana käytetty jo vuodesta 1934 alkaen useimmissa maamme alakansakouluissa.⁷ Yläkansakouluissa sen sijaan oltiin yleensä sängen konservatiivisia vielä seuraavina vuosina eikä kovin omaleimaisia yläkansakouluja maahamme syntynyt. Pääsyyinä oli yläkansakoulun opettajia valmistaneiden laitosten konservatiivisuus. Kun tulevat opettajat eivät saaneet valmistumisaikanaan harjoitusta omaleimaisen koulun luomiseen, ei yläkansakouluissa omaleimaisuutta seuraavina vuosina juuri syntynyt.

4. Vuoden 1957 kansakoululaki ja vuoden 1958 kansakouluasetus

V. 1957 annettiin uusi kansakoululaki⁸, joka keskittyi lähinnä kansakoulun organisaation uudistuksiin eikä puuttunut juuri lainkaan koulujen sisällöllisiin asioihin. Lain suurin uudistus oli jatkokoulun muuttaminen kansalaiskouluksi ja tämä huomattava oppivelvollisuus-koulun laajennus johtikin erilaisiin, omaleimaisiin kansalaiskouluihin eri puolilla Suomea.

Lain perusteella kesällä 1958 annettu kansakouluasetus⁹ antoi mahdollisuuden valtion maksamiin ja kouluhallituksen ohjaamiin koulukokeiluihin. (§§ 88-94) Asetuksen mukaan saatiin Valtioneuvoston luvalla perustaa erityisiä kokeilukouluja. Varsinkin kaupungeissa perustettiin kansalaiskouluihin kaupallisia ja pojille tarkoitettuja teknisiä sekä tytöille tarkoitettuja tekstiilityön linjoja. Niiden sisältö saattoi olla hyvinkin omaleimainen, koska eri paikkakunnilla mallien puutteessa pyrittiin kehittämään uusista kansalaiskouluista tavalla tai toisella omaleimaisia opinahjoja.

Vuoden 1958 kansakouluasetus sisälsi säädöksiä myös yksityisestä kansakoulutoimesta. (§§ 95-98) Ne olivat hyvin väljiä ja näin ollen yksityiset koulut olisivat saattaneet olla hyvin omaleimaisia. Käytännössä ei ehditty tällaisia juuri perustaa, sillä suurempi uudistus, siirtyminen peruskoulujärjestelmään, oli jo ovella. Sitä odoteltaessa joissakin kansakouluissa kokeiltiin erilaisia muutoksia tavanomaisiin opetussuunnitelmiin. Alettiin esimerkiksi opettaa vapaaehtoista vierasta kieltä, joka pian johti vieraan kielen pakollisuuteen.

Aluksi vapaaehtoinen kieli oli erilainen eri kouluissa: oli ruotsia, oli saksaa, ja oli ranskaa, venäjää tai englantia. Saattoi olla muitakin kieliä riippuen saatavissa olevista opettajavoimista. Kun tämän artikkelin laatija kysyi Kuopion kaupungin kansakoulunopettajilta, mitä vierasta kieltä tulisi kansakoulussa opettaa, oli tulos seuraava: 70 % englantia, 28% ruotsia ja muutamia hajaääniä mm. saksan ja esperanton puolesta. Kehitys johti siihen, että valtaosa kouluista valitsi englannin ja rannikkoseudulla useimmiten ruotsin, josta oli jo omalla kotiseudulla käytännöllistä hyötyä. Saksaa, ranskaa ja venäjää opiskeltiin vain suurissa kaupungeissa, erityisesti Helsingissä.¹⁰

Vuosien 1957 ja 1958 koululakien muutokset synnyttivät useita kansakoulusäädösten ja ohjeiden kokoelmia, joista joihinkin sisältyi tekijöiden omia suosituksia. Mm. Aleksanteri Hinkkanen, Aaro Mäntyoja ja Urho Somerkivi yhdessä O.J.Laineen kanssa julkaisivat kansakouluväen käyttöön omat ohjekirjansa. Kaksi ensiksi mainittua pidättyivät lakitekstien ja Kouluhallituksen ym. virallisten ohjekirjeiden julkaisemiseen.

Somerkivi ja Laine antoivat kouluväelle tarkoitettussa ohjekirjassaan opetussuunnitelman laatimisesta ylimalkaiset ohjeet. ”Varsinaisessa kansakoulussa käytettävän opetussuunnitelman rungon tulisi perustua Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean II mietinnössä esitetyille periaatteille.” Säädoskirjojen laatijat uskaltautuivat harvoin antamaan reformipedagogisia ohjeita, jotka olisivat voineet auttaa koulujen omaleimaistumista. Eikä paljon rohkaisevampi ollut mainittujen kirjantekijöiden kansalaiskoulua koskeva didaktinen ohjeaan: ”Kun kansalaiskoulun opetussuunnitelmaan kansakoululain 6 §:n säännösten mukaan tulee kuulua asujaimiston elinkeinoelämään keskeisesti liittyviä oppiaineita ja käytännöllisiä harjoituksia, lienee katsottava, ettei maatalousvaltaisen kunnan kansalaiskoulun opetussuunnitelmaa voida ainakaan yksinomaan rakentaa ns. kaupallisten aineiden varaan.”¹¹

Omaleimaisuutta kaupunkien kansakouluissa saattoi jarruttaa kaupungin koulujen yhteinen opetussuunnitelma. ”Kaupungin ja kauppalaan kansakoulun ohjesäännössä voidaan määrätä, että kunnan samankielisissä rinnakkaisissa koulumuodoissa noudatetaan joko kokonaan tai osaksi samaa opetussuunnitelmaa, jonka vuositarkiste on kuitenkin valmistettava erikseen kullekin koululle.”¹² Vuositarkisteessa ei määritelty oppiaineiden sisältöjä tai muuta omaleimaisuutta luovia asioita. Maalaiskouluissa saattoivat energiset opettajat laatia vaikka joka vuosi uuden opetussuunnitelman, mutta käytännössä niissäkin kouluissa noudatettiin hyvin pitkälti uusinta valtakunnallista opetussuunnitelmasuosittelua, jotka eivät vielä 1950-luvulla suosineet mainittavasti koulujen omaleimaisuutta. (vrt. ao. komiteanmietinnöt)

Vaikka valtakunnalliset opetussuunnitelmien laatimista koskevat ohjeet eivät 1950- ja 1960-luvuilla edistäneet sanottavasti koulujen omaleimaisuutta, oli eräissä maamme kaupungeissa voimakasta pedagogista harrastusta. Esimerkiksi Lahteen ja Kuopioon perustettiin hieman ennen peruskoulua musiikkipainotteisia luokkia, samoin Ouluun ja eräisiin muihinkin kaupunkeihin. Kouluhallitukseen perustettiin sen jälkeen kokeilutoimisto, jonka ansiosta myös monissa maalaiskunnissa voitiin suorittaa omaleimaista opetuskokeilua valtion varojen

turvin. Ryhtymättä luettelemaan niitä kouluja, jotka tällaista kokeilua suorittivat, voidaan todeta, että niitä oli kymmeniä. Opettajien ja oppilaiden innostus pedagogiseen kokeiluun oli paikoin hyvin suurta. Oppilaille oli arvokasta se, että heidän koulunsa tai heidän luokkansa opetus erosi muista ja se tietoisuus piti yllä innostusta heidän piirissään. Usein kokeiluun liittyi normaalia enemmän oppilaiden toimintaa ja heidän ehdotuksiaan otettiin näiden koulujen opetuksessa tavallista enemmän huomioon, josta lapset tunnetusti pitivät.

5. Peruskoululakia edeltävät komiteamietinnöt

Uutta koulujärjestelmää valmistelevat komiteat ehdottivat runsaasti koulujen omaleimaistamisen mahdollisuuksia ja poliitikot lupasivat myös peruskouluun monenlaisia valinnaisia oppiaineita, joiden toteuttamista tuettaisiin valtion varoilla. Peruskoulua valmistelevat komiteat ryhtyivätkin miettimään, miten kansan ja opettajien odotukset voitaisiin käytännössä toteuttaa.

Jo v. 1959 julkaistu kouluohjelmakomitean mietintö tähtäsi oppivelvollisuuskoulunopetuksen uudenaikaistamiseen. ”Kansakouluopetuksen kehittämiseksi on erityisen koulukokeilun järjestäminen ensiluokkaisen tärkeätä. Niin monipuolisia eri mahdollisuuksia kuin koulukokeilu voikin tarjota koulutoimen kehittämislle, lienee tärkeimpänä kuitenkin pidettävä sitä, että kenttätöön tekijöiden, opettajien, keksimät menettelytavat ja opetusvälineet saadaan asiantuntevan valvonnan alaisena kokeilun kohteeksi ja sen jälkeen, mikäli ne osoittautuvat koulutointa edistäviksi, yleisesti tunnetuiksi.”¹³

Kansanedustajista ja pedagogeista muodostettu peruskoulukomitea otti mietintönsä ensimmäisessä osassa kantaa koulujen opetuksen erilaistamiseen. Se totesi ehdotuksessaan Eduskunnalle, että Suomi on vaurastunut jo sen verran, että kansa haluaa antaa lapsilleen ja nuorilleen entistä laajemman ja monipuolisemman kasvatuksen, joka ottaa huomioon teknistyvän maailman. Sitten komitea ehdotti uusien koululakien perusteluiksi mm. seuraavan: ”Koulujärjestelmän tulee

olla yhtenäinen siinä mielessä, että kaikkien lasten opetus on peruskoulussa yleensä yhteistä ja samansisältöistä, mutta aine- tai kurssivalintaan perustuen asteittain eriytyvää, ja varsinainen erikoistuminen tapahtuu peruskoulun päätyttyä ja että myös peruskoulun jälkeinen opetus järjestetään kaikki koulumuodot toisiinsa niveltäväksi kokonaisuudeksi, joka sisältää erilaisia mahdollisuuksia edetä opinnoissa korkeakouluasteelle saakka.”¹⁴

Jokaisen oppilaan erikseen suorittama oppiaineiden valinta olisi kunkin oppilaan yksilöllisempi valinta kuin koko koulun ottama oma leima. Mutta jos valintoja saisi tehdä runsaasti jokaisessa koulussa, johtaisi se varsinkin vähäoppilaisissa kouluissa hyvin kalliiseen systeemiin, sillä harvinaisimpia oppiaineita olisi tällöin opetettava kovin pienille oppilasryhmille. Tällaista systeemiä kylläkin tarjottiin seuraavien koulukomiteoiden mietinnöissä, mutta taloussyistä sellaisesta jouduttiin pian luopumaan.

Koulunuudistustoimikunnan mietintö vuodelta 1966 oli valinnaisuuden kannalta kuin oppilaan ja pedagogisesti vireän opettajan toiveuni. Mietintö suorastaan vilisi valinnanmahdollisuuksia. Valintatarjottimesta olisi tullut, jos tätä reseptiä olisi kaikissa peruskouluissa päästy toteuttamaan, todella rikas. Pedagogisesti omaleimaisimpia olisivat olleet oppilas- ja opettajamääriltään suurimmat koulut, siis ne koulut, joilla olisi ollut eniten valinnanmahdollisuuksia. Tämä komitea suunnitteli yläasteiden tasokurssit, joille oppilaat voivat hakeutua lahjojensa ja halukkuutensa mukaisesti.¹⁵

Edellinen komitea enempää kuin varsinainen peruskoulun opetussuunnitelmakomiteakaan eivät tulleet ehdottaneeksi huomattavasti huokeampaa ja silti oppilaiden lahjoihin tai harrasteisiin perustuvaa valinnaisuuden systeemiä, nimittäin omaleimaisia erikoiskouluja tai erikoisluokkia. Näin olisi voitu koota samanlaista erityisopetusta tarvitsevat oppilaat muutamiiin harvoihin kouluihin, jolloin opetusryhmät olisivat lähes täysiä eikä opetus olisi tullut niin kalliiksi kuin, jos joka koulussa olisi yritetty antaa kaikenlaista erityisopetusta pienille oppilasryhmille. Omaleimaisia peruskouluja olisi tällöin voitu perustaa asutuskeskuksiin laajemmankin alueen lahjakkaiden oppilaiden

keräämiseksi heidän harrasteidensa mukaisiin erikoiskouluihin.

6. Peruskoulusäädökset

Eduskunnan päättäessä, että Suomen kansakoulu- ja oppikoululaitos yhdistetään uudeksi peruskouluksi ala- ja yläasteineen se ei laatinut heti uutta peruskoululakia, vaan uudistuksen pehmentämiseksi lakeja säätävät elimemme antoivat vuoden 1957 kansakoululain olla voimassa ja säätivät sen oheen lain koulujärjestelmän perusteista¹⁶ Näitä lakeja tulkitsemaan ja täydentämään annettiin peruskouluasetus 26.6. 1970.

17

Laki koulujärjestelmän perusteista luetteli mm. uuden koulumuodon oppiaineet. (6 §) Siinä määrättiin myös, että opetettavien aineiden yleiset ohjeet antaa ja oppimäärät vahvistaa Kouluhallitus. Tällainen vallan keskitys ei ollut lupaavaa omaleimaisuuden kehittämiseksi, varsinkin kun silloisen Kouluhallituksen johtoryhmä oli pääosin tiukan yhtenäisyyden kannattajia. Kuitenkin oppilaiden huoltajille sallittiin valita yläasteelle siirtyvän lapsensa puolesta suorittaa valintoja kolmen eri tasokurssin välillä muutamissa oppiaineissa, kunhan vanhemmat olivat saaneet sitä ennen koulun antaman arvioinnin oppilaan edellytyksistä menestyä eri vaihtoehtojen mukaisissa opinnoissa. Tämä tasokurssi-systeemi olikin suuri edistysaskel oppilaiden valinnanmahdollisuuksien tiellä. Vahinko vain, että muutamien vuosien kuluttua siitäkin luovuttiin.

Peruskouluasetus keskitti valtaa paitsi Kouluhallitukselle myös läänihin perustetuille kouluosastoille. Esimerkiksi opetuksessa tuli käyttää pelkästään Kouluhallituksen hyväksymiä oppikirjoja. (11 §) Kunnan koulujen opetussuunnitelma oli alistettava piirihallintoviranomaisen vahvistettavaksi. (14 §) Samoin kunnan tuli alistaa peruskouluohjesääntönsä Kouluhallituksen vahvistettavaksi. Näin estettiin monen koulun omaleimaisuuspyrkimykset. Kun esimerkiksi Helsingin kaupunginvaltuusto oli hyväksynyt koululautakunnan ehdotuksesta kaupungin peruskouluohjesääntöön eräille kouluille liikuntaluokkia ja

kuvaamataitoluokkia, jotka olisivat antaneet näille kouluille omaa leimaa, viivyttivät valtion kouluviranomaiset ohjesäännön hyväksymistä neljä vuotta, ennen kuin näinkin pieni uudistus saatiin pääkaupungin peruskouluissa toteutetuksi.

7. Vuoden 1970 peruskoulun opetussuunnitelma

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea, joka oli koottu pedagogeista, oli edeltäjiään paljon antoisampi, mitä tulee koulujen omaleimaistamisen mahdollisuuksiin.¹⁸

Komitean I mietintöön¹⁹ sisältyy laaja differentiaatiokysymyksiä käsittelevä luku. Siinä painotetaan oppilaiden erilaisuutta niin oppimiskyvyssä kuin harrastuksissa ja niiden huomioonottamista koulutyön järjestämisessä. (ss. 131-138) Opiskeluohjelmien eriyttämiseksi komitea esittää viisi tapaa: 1. Rinnakkaiskoulujärjestelmä (jakaa oppilaat kahteen ryhmään), 2. Tasoeroihin perustuva rinnakkaisluokkajärjestelmä (jako moniin omaleimaisiin luokkiin), 3. Linjajako. 4. Pakollisten ja valinnaisten tai vapaaehtoisten aineiden järjestelmä ja 5. Eritasoiset oppikurssit. (s. 139)

Vaikka peruskoulun opetussuunnitelmakomitea esitti peruskouluille monia omaleimaistamisen mahdollisuuksia, oli tuloksena varsin samanlaisia, vaikkakin sisällöltään entistä rikkaampia oppivelvollisuuskouluja. Lopputulokseen vaikutti samaan aikaan vaikuttanut yhtenäisyyden korostaminen, jota Kouluhallituksen ja lääninhallitusten kouluosastojen edustajat pyrkivät tiukasti soveltamaan. Kouluhallituksessa vaikutti kasvatustieteessä harvinainen näkemys, että kaikki oppilaat oppivat kaiken, jos annetaan aikaa. Tällöin kuitenkin lahjakkaampien aikaa tuhlataan odottamiseen, heidän motivaationsa heikkenee ja heidän erikoislahjojaan ei pystytä kehittämään enempää yksilöiden itsensä kuin kansakunnan hyväksi.

Maamme koulutuspolitiikasta päättävät ylimmät viranomaiset eivät huomanneet, että samat peruskoulussa tarjottavat oppilaiden valinnanmahdollisuudet olisi saatu aikaan edullisemmin, jos saman seudun



Tämän helsinkiläinen peruskoulu on pyrkinyt kansanmusiikkia korostavaan omaleimaisuuteen peruskoulun alkuvuosina..

eri peruskoulut olisivat keskittyneet valinnais- tai vapaaehtoisaineiden osalta kukin muutamiin oppiaineisiin kuten erikoislukioita muodostettaessa tehtiin.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean II mietintö, joka sisälsi oppiaineiden sisällöt, välitti Suomen peruskouluihin myös uudet tuntijaot. Niitä oli kokeiltu eräissä kokeilukouluissa, mutta komitean riittäisyyden vuoksi lopulliset tuntijaot laati valtioneuvoston asettama erikoistoimikunta. Komitea mainitsi myöhemmin hieman katkerassa sävyssä.: ”Opetusministeriö ei katsonut voivansa hyväksyä komitean esitystä, vaan palautti asian uudelleen valmisteltavaksi. Lähettäessään kesäkuun 4. päivänä 1969 uuden ehdotuksensa tuntijaosta komitea siinä totesi, että eduskunnan lausumat siitä, että peruskoulussa on oltava kaksi kaikille oppilaille pakollista vierasta kieltä ja että valinnaisuuden on oltava laaja, ovat keskenään sikäli vastakkaisia, että edellinen edellyttää yhteisten aineiden tuntimäärän lisäämistä ja jälkimmäinen taas sen vähentämistä, mistä syystä tuntijaon laatiminen on osoittautunut erittäin vaikeaksi tehtäväksi.” (s. 21)

Yläasteelle sen sijaan oli opetussuunnitelman tuntijakoon merkitty runsaasti valinnaisaineita kahtena tai kolmena yläasteen lukuvuotena opetettavaksi. Niitä olivat monet taide- ja taitoaineet, kaupalliset aineet ja kaksi vierasta kieltä. Lisäksi tuntijakoon oli merkitty lukukauden ja lukuvuoden mittaisia erikoiskursseja useissa oppiaineissa, joista mainittakoon konekirjoitus, teatterikasvatus, biologian erikoiskurssi, tähtitieteen alkeet, valokuvaus ja kaitafilmaus sekä tanhu- ja tanssikurssi. Tässäpä sitä olisi ollut mahdollisuuksia omaleimaisuuteen vaikka kaikilla Suomen peruskoulujen yläasteilla. (Ss. 19-20)

Valitettavasti näitä mahdollisuuksia ei ehditty juuri ollenkaan käyttää hyväksi, kun omaleimaistamisen vastaiset tuulet vaikuttivat koulutuspolitiikassa. Valinnan mahdollisuuksia vähennettiin seuraavina vuosina raskaalla kädellä vedoten peruskoulun kalleuteen. Nytkään päättäjät eivät etsineet koulujen erikoistumisesta mahdollisuuksia toteuttaa halvemmalla eri tavoin lahjakkaiden oppilaiden oppimismahdollisuuksia.

Peruskoulun ala-asteen tuntijakoon sisältyi oppilaille vieraan kielen kohdalla mahdollisuus valita joko englantia, saksaa, ranskaa, venäjää tai toista kotimaista kieltä. Minkä tahansa kielen valinta toi vähäisen oman leiman koululle.²⁰ Kuitenkin ainoastaan maamme suurimmissa asutuskeskuksissa syntyi oppilaille harvinaisten kielten opetusryhmiä. Kun maamme kaupankäyntiä tai turismin edistämistä pidettiin arvokkaana, olivat harvinaisia kieliä opettavat peruskoulut hyödyllisellä tavalla omaleimaisia. Valitettavasti lähinnä taloudellisista syistä harvinaiset kielet vähenivät pian useimmista maamme peruskouluista niin, että 1980-luvulla esim. Kuopion läänissä ei ollut ainuttakaan ala-astetta, jossa olisi opetettu muuta kuin englantia. Sama ilmiö tapahtui useiden läänien kohdalla niiden pääkaupunkeja myöten. Myöhemmin on tilanne uudien säännösten avulla muuttunut jonkin verran.

8. Peruskoulusäädösten muutokset 1980-luvulla

Kun peruskoulun valinnanmahdollisuuksia oli riisuttu vastoin alku-

peräisiä lupauksia, alkoi erityisesti kouluväen piirissä syntyä vaatimuksia rikkaammasta opetussuunnitelmasta eri kouluasteilla. Vuoden 1977 alusta tuli voimaan uusi kunnallislaki, jonka tavoitteina olivat mm. kunnallisen itsehallinnon lujittaminen, valtion valvonnan vähentäminen ja kunnan omavastuisuuden korostaminen.²¹ Tämä uudistus alkoi vaikuttaa pian koulujen omaleimaisuuden lisääntymiseen.

Tämän kirjoittaja pyrki osaltaan vaikuttamaan koulujen omaleimaistumiseen maassamme. Helsingin koululaitoksen vanhemmille ja kouluväelle tarkoitettussa Tietovarpu-lehdessä vuoden 1980 keväällä julkaistiin kirjoittajan artikkeli: 'Kouluille lisää omaleimaisuutta 1980-luvulla.' Kaksi vuotta myöhemmin julkaistiin Suomen kunnallislehdessä tekijän artikkeli: 'Lukioiden omaleimaisuus lisää opiskelun mielekkyyttä.' V. 1983 oli vuorossa Kanavan kirjoitus 'Valintojen lisääminen. Kehityksen suunta koululaitoksessa. Ja v. 1984 jälleen Suomen kunnallislehdessä artikkeli: 'Koululaitoksen uusi ilme: Omaleimaisuus ja valinnaisuus.' Tällaiset kirjoitukset ja esitelmat, joita monet pedagogit pitivät kouluväelle ja poliitikoille kypsyttivät päättäjät vähitellen omaleimaisten koulujen kannattajiksi.

Kun koululakeihin valmisteltiin muutoksia 1980-luvun alussa, alkoi Eduskunnan sivistysvaliokunnassa omaleimaistaminen voittaa kannatusta. Valiokunnan mietintö nro 18 vuoden 1982 valtiopäiviä varten sisälsi suorastaan läpimurron aikaisempaan opetussuunnitelmien yhtenäistämistä vaatineeseen politiikkaan. Valmisteltavana olleen peruskoululain²² käsittelyn pohjaksi sivistysvaliokunta esitti 26 §:n kohdalla seuraavan perustelun: "Peruskoulun opetussuunnitelmaa voidaan erikoiskurssien avulla kehittää ja monipuolistaa niin, että se tarjoaa eri tavoin lahjakkaille ja erilaisia valmiuksia, taipumuksia ja tavoitteita omaaville oppilaille yksilöllisiä opiskelumahdollisuuksia. Peruskoulun opetusohjelmaan kuuluikin vuoteen 1975 saakka oppiaineiden opetusta tukevia erikoiskursseja. Kun eri kasvatusprojektien ja -kokeilujen yhteydessä on voitu todeta, että erikoiskursseja tarvitaan edelleenkin, valiokunta pitää tärkeänä, että nämä säästösyistä karsitut kurssit palautetaan peruskouluun."

Uudistettu peruskoululaki perusteluineen suosi opetussisällöltään

erilaisia peruskouluja. Tämä uudistus alkoi synnyttää lukuisia uusia omaleimaisia kouluja ympäri Suomea. Aluksi lain piti astua voimaan 1.8.1984, mutta erinäisistä syistä voimaantuloa pidennettiin vuodella. Syksyllä 1985 kuntien ja koulujen opetussuunnitelmat alkoivat antaa yhä enemmän sijaa koulujen omaleimaisuudelle.

Erilaisuutta koulujen kesken aiheutti myös ns. tuntikehysjärjestelmä. Sen tarkoituksena oli jakaa eri kouluille viikkotunteja oikeudenmukaisesti ottamalla huomioon koulujen omaleimaisuudesta johtuvat lisätarpeet. Esimerkiksi jotain vierasta kieltä tai harvinaista uskontoa opettava koulu sai lisätunteja näistä tehtävistään. (31 §)

Peruskoululaki sisälsi myös selventävät säädökset korvaavien koulujen (77-82 §§) ja vastaavien koulujen (83-84 §§) erityiskysymyksistä. Nämä molemmat koulutyypit edustavat myös omaleimaisia koulutyyppejä, vaikkeivät kuulukaan tämän artikkelin piiriin. Lisäksi laki 92 §:ssä sisälsi ohjeet kokeilutoiminnasta, joka sekkin edisti uudentyyppisten peruskoulujen syntymistä.

Peruskouluasetus tarkensi kokeilutoimintaa näin: ” Säännös mahdollistaa aikaisempaa laajemman kokeilun, joka ulottuu kaikkiin tarpeellisiin osiin koulun toimintaa. Peruskoulun kehittämiseksi tarpeellinen kokeilu järjestetään opetusministeriön määräajaksi vahvistaman kokeiluohjelman mukaisesti. Kunta voi perustaa valtioneuvoston luvalla kokeilukoulun ja järjestää peruskoulussa kouluhallituksen luvalla kokeilua. Kokeilussa voidaan opetusministeriön luvalla poiketa koulun vuosiluokkia, oppiaineita, opetussuunnitelmaa, opetusryhmiä, koulutunnin pituutta, oppilaiden viikottaista työaika, oppilasarvostelua, opettajien työn järjestämistä ja peruskoulun työrauhan ylläpitämistä koskevista säännöksistä ja määräyksistä. (153 §) Tämä kokeilumahdollisuus loi useita, osittain väliaikaiseksi jääneitä, mutta voimakkaasti omaleimaisia peruskouluja eri puolille Suomea, myös maaseudulle.

Kouluhallitus antoi v. 1985 peruskoululakiin ja asetukseen nojautuvat peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Kun kouluhallitus oli aikaisemmin korostanut opetuksen yhtenäisyyttä, säilyi tämä asenne lainmuutoksista huolimatta vielä em. perustekirjassa. Kouluhallitus

totesi ohjekirjansa perusteluissa, että ”kunnalle on annettu paitsi entistä suuremmat mahdollisuudet tehdä omia opetussuunnitelmaa koskevia ratkaisuja myös entistä selkeämpi velvollisuus laatia ja kehittää peruskoulunsa opetussuunnitelmaa. Toisaalta on määritelty ne rajat, joissa kunnan opetussuunnitelma voidaan laatia.” (ao. julkaisu, 7) Tätä ohjeiden anto-oikeutta Kouluhallitus käytti myös omaleimaisuuden vesittämiseen.

Todetessaan peruskoululain ja -asetuksen mukaan tasokurssien poistuvan yläasteella asteittain ja tuntikehysjärjestelmän tulleen peruskoulun kaikille asteille Kouluhallitus varoitti erilaisten koulujen ja opetusryhmien muodostamisesta. ”Oppilaiden ryhmitys ei saa johtaa tasokurssijärjestelmän kaltaiseen tavoitteiden eriyttämiseen siten, että sen perusteella voitaisiin erottaa jatko-opintokelpoisuudeltaan selvästi poikkeavia ryhmiä. Näin ollen rinnakkaisten opetusryhmien opetuksen keskeisten tavoitteiden tulee olla samat.” Tätä konservatiivista kantansa Kouluhallitus lievensi seuraavalla virkkeellä: ”Tämä ei koske koulua siltä osin kuin se toteuttaa painotettua opetussuunnitelmaa eikä myöskään valinnaisaineita.” (ao. julkaisu, 15)

Suomen peruskoulujen ja lukioiden muutokset olivat sen verran suuria, että niitä käytäntöönsovellettaessa huomattiin säädöksissä epäkohtia. Siksi koululainsäädäntöä muutettiin eräiltä osin vuosina 1986-88. Viimeksi mainitun vuoden elokuussa voimaan astunut muutosryväkoski myös opetussuunnitelmaa. (Toivonen 1988, esipuhe) Esimerkiksi vieraan kielen ja vapaaehtoisen oppiaineen opetukseen voitiin lain 31 §:n mukaan antaa lisää viikkotunteja. Kunnan ja koulun opetussuunnitelmaa ei enää tarvinnut alistaa valtion kouluviranomaisen vahvistettavaksi, ainoastaan ilmoittaa heille.

Peruskouluasetusta muutettiin niin, että koululautakunta päättää, miten käytetään yläasteen kaksi tuntia viikossa perusopetusryhmää kohti kunnan peruskoulujen yläasteilla. Vastaavasti koululautakunta päättää, miten käytetään ala-asteen 3,5 tuntia viikossa opettajaa kohti ala-asteilla tai erityisopetuksessa.²³ Näin muodostuvalla ns. kunnan tuntikehyksellä koululautakunta tai sen osasto saattoi tukea tavallisista peruskouluista poikkeavien koulujen toimintaa, mutta kunta saattoi

jakaa oman kehyksensä myös tasan kaikkien peruskoulujensa kesken.

9. Omaleimaisuuden mahdollisuudet maamme peruskouluissa 1990-luvulla

Kun kehityksen pyörä valtiojohtoisuudesta kuntakeskeisyyden suuntaan oli lähtenyt pyörimään, se liike voimistui voimistumistaan. Myös omaleimaistamisen mahdollisuudet koulusäädöksissä kasvoivat kuin lumipallo. Eduskunta vaati 1980-luvun lopulla hallituksen selontekoa koulutuspolitiikasta. Se annettiin eduskunnalle 22.5.1990. Sosialidemokraattien ja keskustan hallitus oli vaihtunut kokoomuksen ja keskustan hallitukseksi. Kouluhallituksen pääjohtaja vaihdettiin sosiaalidemokraattisesta Erkki Ahosta kokoomuslaiseksi Vilho Hirveksi. Suomen koulutuspolitiikassa näkyi yhä voimakkaampi siirtyminen yhdenkaltaisista kouluista erilaisiin, omaleimaisiin opinahjoihin.

Hallitus esitti em. selonteossaan koulutuspoliittista linjaansa 1990-lukua varten mm. näin: ”Kuluvalla vuosikymmenellä korostuvat koulutuspolitiikassa yhteisten tavoitteiden lisäksi opetuksen tarjonnan ja sisällön entistä voimakkaampi yksilöllistäminen ja tämän kehityksen esteenä olevien rakenteiden poistaminen.” (ao. selonteko, 7) Saman selonteon koulutusta ja kulttuurin muutosta käsittelevässä luvussa hallitus totesi: ”Viime vuosikymmeninä on yhtenäiskoulujen rinnalle kasvanut runsaasti erilaisia vaihtoehtokouluja. Nämä ovat rikastuttaneet koulujen pedagogiaa ja tarjonneet uusia vaihtoehtoja. Toisaalta ne ovat siirtäneet osan aktiivisimmista vanhemmista varsinaisen oppivelvollisuuskoulun kehittämisen ulkopuolelle. Kouluja on usein syytetty myös elitismistä.- Eräs uusi muoto yhteydenpitoa ovat ’koulutusvouchert’. Niillä vanhemmille sallitaan aikaisempaa suurempi vapaus lasten koulun valinnassa.” (ao. selonteko, 23-24)

Hallituksen koulutuspoliittisen selonteon hyväksyminen aiheutti jälleen muutoksia koulutoimessa. Peruskoululakia muutettiin kahdella uudella lailla 25.1.1991.²⁴ Peruskoululain 30 §:n alkuosa kuului 29.1.1991 annetussa laissa seuraavasti: ”Valtioneuvosto päättää

Kouluhallitusta kuultuaan peruskoulussa annettavan opetuksen tuntijaosta sekä hyväksyy kielenopetuksen yleissuunnitelman, joka sisältää kielenopetuksen laadulliset ja määrälliset tavoitteet. Kunnassa tulee olla peruskoulua varten opetussuunnitelma. Opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielisiä ja erikseen ruotsinkielisiä peruskouluja varten.”

Kun Kouluhallitus muutettiin Opetushallitukseksi, oli taas muutettava koulusäädöksiä. Samalla jatkettiin vallan siirtämistä kuntien ja koulujen suuntaan. Peruskoululakia muutettiin usean pykälän osalta 3.5.1992. ²⁵ Lain 30 §:n jälkiosa oli tämän jälkeen seuraavan muotoinen: ”Opetushallitus antaa opetussuunnitelman laadintaa varten opetussuunnitelman perusteet, jossa määrätään opetuksen valtakunnalliset tavoitteet ja sisällöt sekä asetusta täydentävät oppilasarvostelun yleiset perusteet, sekä vahvistaa todistusten kaavat. Koulun lukuvuosittaista työn järjestämistä varten tulee hyväksyä työsuunnitelma, joka perustuu opetussuunnitelmaan. Työsuunnitelmaan sisällytettävistä asioista säädetään asetuksella.”

Uudistuneen koulutuspolitiikan mukaisesti Opetushallituksen v. 1994 hyväksymät peruskoulun opetussuunnitelman perusteet jäivät aikaisempiin ohjeisiin verrattuna määrältään hyvin vähäisiksi. Uusi ohjekirja käsitti vain 111 sivua, kun Kouluhallituksen vastaava ohjekirja vuodelta 1985 oli käsittänyt 328 sivua. Jo tässä ohjeiden määrän radikaalissa supistamisessa kuvastuu päätösvalan siirto valtion elimiltä kunnan ja koulun päättäjille. Myös ohjeistoon jääneitä määräyksiä väljennettiin, jotta päätösvaltaa jäisi entistä enemmän kunnan ja koulujen edustajille.

Poiminnat ”Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994” -ohjeistosta kertovat samalla, miten omaleimaisuutta Suomen peruskouluissa ei ainoastaan voitaisi vaan suorastaan pitäisi kehittää. ”Koulujärjestelmä on muuttunut ja muuttuu edelleen joustavammaksi muun muassa koulutuspituuksien ja suoritusten hyväksi lukemisen osalta. Erityisesti oppilaiden yksilöllisten opiskeluohjelmien mahdollistaminen koulun opetusohjelman sisällä ja yhteistyössä muiden oppilaitosten tai työpaikkojen kanssa on koulutuksen kehittämisen uusia keinoja.

Tavoitteena on nostaa **koulujen palvelukykyä.**” (em. kirja, 8)

Ohjeiden perustelut jatkuivat: ”Yhteiskunnalliselle kehitykselle on ominaista **keskusjohtoisuuden väheneminen** ja toimintojen verkostuminen. Tämä näkyy päätösvallan siirtymisenä entistä enemmän kouluille ja niiden lisääntyvänä yhteistyönä ja vuorovaikutuksena ympäristönsä ja muiden oppilaitosten kanssa. Väljyys valtakunnallisessa tuntijaossa ja opetussuunnitelman perusteissa sekä koulukohtaiset resurssipäätökset mahdollistavat huomattavankin vaihtelun.” Maamme peruskoulujen omaleimaisuuden mahdollisuudet olivat tästä eteenpäin todella monipuoliset. (Id, 8-9)

”Koulutuksen kehittäminen pohjautuu aiempien keskusjohtoisten mallien sijasta **koulukohtaiseen opetussuunnitelma-ajatteluun**, johon sisältyy näkemys opettajasta oman työnsä kehittäjänä ja koulu yhteisöjen vahvuuksien tunnustaminen. Koulun sisäisen kehittämisen hankkeet liittyvät läheisesti tähän. Tutkimukset osoittavat, että opettajien omakohtainen osallistuminen opetussuunnitelman laadintaan on keskeinen edellytys todellisille muutoksille koulun sisäisessä toiminnassa. Muiden laatimat opetussuunnitelmat koetaan ulkokohtaisiksi eikä niiden toteuttamiseen sitouduta.” (Id, 9)

Tuntijaon suomaa omaleimaistamisen mahdollisuuksia eritellessään Opetushallitus totesi: ”**Opetussuunnitelmassa voidaan painottaa** opetusta eri tietojen ja taitojen alueille. Eri oppiaineisiin voidaan sisällyttää kokonaisuuksia, joita opetetaan esimerkiksi vain joka toinen vuosi ja myös eri vuosiluokilta kootuille ryhmille. -**Valinnaisaineet** määritellään opetussuunnitelmassa, joka voidaan laatia siten, että opiskeluun voi osallistua oppilaita eri luokka-asteilta. Valinnaisina opintoina voidaan oppilaille tarjota yhteisten aineiden soveltavia ja syventäviä oppimääriä, useasta oppiaineesta muodostettuja kokonaisuuksia, vieraita kieliä ja tietotekniikkaan liittyviä aiheita.” (Id, 16-17)

Näin pitkälle viedyn opetussuunnitelmallisen vapauden vallitessa saattaisivat eri koulujen opetussisällöt muodostua niin erilaisiksi, että oppilaan siirtyessä koulusta toiseen hän ei ajoittain kykenisi seuraamaan uuden koulunsa opetusta. Hän kenties toteaisi sen, että hänellä ei koulun vaihdon jälkeen ole niitä pohjatietoja, joita uudessa koulussa

tarvitaan. Toisessa tapauksessa oppilas joutuu lukemaan joitakin asioita kahteen kertaan. Em. vaarojen minimoimiseksi Opetushallitus hyväksyi Peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin tällaisen loppukaneetin: ”**Opetussuunnitelma on laadittava siten, että oppilas kykenee jatkamaan opintojaan seuraavalla kouluasteella, vaikka hän olisi opiskellut oppiainetta vain valtakunnallisen tuntijaon määrittämän minimimäärän.**” (Id, 17)

10. Yhteenvetoa

Maamme itsenäisyyden aikana moni asia on muuttunut yhteiskunnallisen kehityksen ja tieteellisen tutkimuksen myötä. Koulutuspolitiikan alueella mm. koulujen omaleimaisuus on kokenut suorastaan vallankumouksen. Itsenäisyytemme alussa kansakouluilla oli teoriassa vapaat kädet opetussuunnitelmiansa luomiseen kuin myöhemmin. Ennen sotia käytännössä vain harvoilla kouluilla oli mahdollisuus olla omaleimainen. Sotien seurauksena pedagoginen kehitys pysähtyi useaksi vuodeksi.

Kansakoulun kaksi tai kolme alinta luokkaa tekivät omaleimaisuudessaan poikkeuksen muusta kansakoulusta itsenäisyyden alkuvuosista sotiin saakka, sillä Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean välimietintö ”Suuntaviivat” suositti ilmestyessään v. 1916 kotiseutukeskeistä opetusta alakansakouluille. Tämä moderni suuntaus levisi pian maamme alakansakouluihin uusien alakansakouluseminaarien myötä. Vaikka kaikilla alakouluilla olikin samat oppiaineet ja samat viikkotuntimäärät niin se seikka, että jokaisen opettajan tuli pohjata opetuksensa oman paikkakunnan asioihin ei ainoastaan ympäristöopin vaan kaikkien oppituntien osalta, toi tullessaan jokaiselle alakansakoululle ympäristönsä antaman oman leiman.

Yläkansakouluissa ja jatkokouluissa oli myös jonkin verran mahdollisuuksia omaleimaisuuteen sekä ennen että jälkeen sotien, joskin valtakunnallisen opetussuunnitelman seuraaminen esti sen melko tehokkaasti. Erityisesti v. 1958 kansakoulusäädösten muutosten seu-

rauksena uusi koulumuoto, kansalaiskoulu, kehittyi erilaiseksi eri kunnissa. Näin ollen kansalaiskoulujen kohdalla voitiin aluksi todeta omaleimaisuutta, mutta Kouluhallituksen myöhemmät ohjeet ja hyväksymät oppikirjat yhtenäistivät näidenkin koulujen opetusohjelmaa voimakkaasti seuraavina vuosina.

Tulevan peruskoulun opetussuunnitelman rikkauden mainostaminen antoi 1960-luvulla toivoa omaleimaisten koulujen syntymisestä, mutta tästä monipuolisesta aine- ja kurssivalinnasta ehtivät nauttia ainoastaan ensimmäisinä uuteen järjestelmään siirtyneet koulut. Sitten riisuttiin peruskouluista useimmat valinnanmahdollisuudet ja saman tien myös koulujen omaleimaistumisen mahdollisuudet muuttuivat minimaalisiksi. Näin kuuluivat 1970-luvun jälkipuolisko ja 1980-luvun alkuvuodet peruskoulun opetussuunnitelman tiukan noudattamisen ja valtion kouluviranomaisten pikkutarkan valvonnan merkeissä.

Kasvatustiede kannusti kuitenkin opettajia erilaisiin kokeiluihin ja monet koulut halusivatkin luoda yksilöllistä leimaa koululleen. Jos jätetään lukuun ottamatta vieraskieliset koulut, Steiner-koulut ja muut erikoiskoulut, niin pisimmälle omaleimaistamisessa mentiin uuden koulujärjestelmän ensi vuosina eräissä lukioissa. Perustettiin mm. musiikkilukioita, liikuntalukioita ym. erikoislukioita ja lisättiin valinnan mahdollisuuksia kaikissa lukioissa.

Lukioiden omaleimaistumisesta saadut hyvät kokemukset aiheuttivat sekä peruskoulun yläasteella että myös ala-asteella lisääntyviä vaatimuksia valinnaisaineiden ja -kurssien lisäämisestä taikka erikoiskoulujen perustamisesta erikoislahjakkaille oppilaille. Kuitenkin ainoastaan suurissa asutuskeskuksissa oli riittävän suuri oppilaspohtja tällaisten koulujen syntymistä varten ilman valtion erikoistukea tai ilman useiden kuntien yhteistoimintaa. Pääkaupunki oli painotettujen koulujen sijoituspaikkana ylivertainen kokonsa ja myös oppilaiden vanhempien halukkuuden suhteen. Niinpä Helsinkiin perustettiin kymmenkunta erikoislukiota tai painotteista lukiota, useita erikoispainotteisia yläasteita sekä kieli-, liikunta ja kuvaamataitopainotteisia ala-asteita 1980-luvulla.

Samaan aikaan valtiojohtoinen koulupolitiikka alkoi murtua.

Peruskoulusäädöksiä vähennettiin ja väljennettiin 1990-luvulla useita kertoja. Päätäntävaltaa kouluasioissa siirrettiin mahdollisimman lähelle kunnan ja koulun tasoa. Nämä muutokset johtivat siihen, että kunnille ja kouluille annettiin yhä suurempi valta päättää koulujensa opetussisällöistä ja menetelmistä sekä yhteistyöstä muiden koulujen ja talouselämän kanssa. Näin alkoi syntyä yhä omaleimaisempia kouluja. Tämän päivän peruskouluilta suorastaan vaaditaan omaleimaisia opetusohjelmia.

Koulujen opetussuunnitelmallisen vapauden suhteen itsenäisyytemme aikana on siirrytty äärimmäisyydestä toiseen, on siirrytty kansakoulujen ja peruskoulujen yhdenkaltaisista opetussuunnitelmista koulujen omaleimaisiin opetussuunnitelmiin. Vaikka Opetushallituksen uudet ”Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet” pyrkivät antamaan kaikille peruskouluille joitakin yhteisiä opetussisältöjä, saattaa oikein omaleimaisten koulujen oppilailta olemaan vaikeuksia siirtyessään toiseen kouluun.

LÄHTEET

Komiteamietinnöt ja vastaavat (aikajärjestyksessä)

- Oppivelvollisuudesta. Komitean mietintö. Helsingissä 1907. Ss. 337.
- Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Komiteamietintö. Helsinki 1925. Ss. 304.
- Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Komitean mietintö nro 10/1946. Helsinki. Ss. 66.
- Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma. Komiteamietintö nro 3/1952. Helsinki. Ss. 359.
- Kansakoulukomitean mietintö. Komiteamietintö nro 2/1946. Helsinki. Ss. 91.
- Kouluohjelmakomitean mietintö. Komiteamietintö nro 11/1959. Helsinki. Ss. 203.
- Koulunuudistustoimikunnan mietintö. Komiteamietintö A 12/1966. Helsinki. Ss. 106.

- Peruskoulukomitean I osamietintö. Komiteamietintö A 7/1965. Helsinki. Ss. 53.
- Peruskoulun säännöstoimikunnan I osamietintö. Komiteamietintö A 22/1969. Helsinki. Ss. 153.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Komiteamietintö A 4/1970. Helsinki. Ss. 264.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Komiteamietintö A 5/1970. Helsinki. Ss. 436.
- Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö. Komiteamietintö 52/1973. Helsinki. Ss. 238.
- Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän mietintö. Komiteamietintö 34/1981. Helsinki. Ss. 237.
- Opetussuunnitelmakomitean I välimietintö. Komiteamietintö 33/1975. Helsinki. Ss. 187.
- Koulutussuunnittelun neuvottelukunnan mietintö. Komiteamietintö 60/1983. Helsinki. Ss. 299.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. Kouluhallitus Helsinki. ISBN 951-859-826-6. Ss. 328.
- Suomen koulutusjärjestelmä 1990. Koulutuksen taso ja kehittämislinjat. Hallituksen koulutuspoliittinen selonteko Eduskunnalle 22.5.1990. Helsinki. ISBN 951-47-3693-1. Ss. 104.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus Helsinki. ISBN 951-47-8665-3. Ss. 111.

Muut painetut lähteet

- Arajärvi, Pentti 1985. Koululainsäädännön käsikirja. Tammi Helsinki. ISBN 951-30-6244-9. Ss. 560.
- Hinkkanen, A. 1959. Uusi kansakoululainsäädäntö. Valistus Helsinki. Ss. 547.
- Hinkkanen, A. 1969. Kansakoululainsäädäntö. Viides uudistettu painos. Valistus Helsinki. Ss. 637.
- Kauranne, Jouko 1971. Kansakoulun opetukseen kohdistuneet integrointipyrkimykset vuosina 1912-1939. Väitöskirja. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia nro 18. Ss.234.

-
- Kauranne, Jouko 1980. Kouluille lisää omaleimaisuutta. Tietovarpu nro 2/80.
 - Kauranne, Jouko 1982. Lukiodien omaleimaisuus lisää opiskelun mielekkyyttä. Suomen kunnallislehti nro 6/82, 33-35.
 - Kauranne, Jouko 1983. Valintojen lisääminen. Kehityksen suunta koululaitoksessa. Kanava nro 3/83, 225-227.
 - Kauranne, Jouko 1984a. Kuopion kansakoululaitos sodista peruskouluun. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1986.
 - Kauranne, Jouko 1984b. Koululaitoksen uusi ilme: Omaleimaisuus ja valinnaisuus. Suomen kunnallislehti nro 2/84, 44-46.
 - Kauranne, Jouko 1988a. Pääkaupungin koulusodat. Vapaan koulutuksen tukisäätiö Helsinki. ISBN 952-90001-54. Ss. 160.
 - Kauranne, Jouko 1988b. Helsingin koululaitoksen pedagogisesta kehityksestä peruskoulun alkuvuosina. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Ss. 231.
 - Kokonaisopetus 1981. Koulukokeilu Kärsämäellä, Pyhäjärvellä ja Helsingissä 1984-87. Kouluhallituksen julkaisuja nro 5/88. ISBN 951-860-997-7. Ss. 72.
 - Lönnbeck, Gustaf F. 1907. Kansakoulun käsikirja Suomen kansakoulutointa koskevien asetusten ja määräysten kokoelma ynnä aineistoja. Helsinki.
 - Mäntyoja, Aaro 1951. Kansakoulun lainsäädäntö. Otava Helsinki. Ss. 359.
 - Mäntyoja, Aaro 1959. Kansakoulun lainsäädäntö. Toinen, täydellisesti uudistettu ja tarkistettu painos. Otava Helsinki. Ss. 433.
 - Ruuhijärvi, Paavo - Esko Toivonen 1971. Peruskoulun hallinto. Kunnallispaino Helsinki. Ss. 436.
 - Ruuhijärvi, Paavo - Esko Toivonen 1983. Uudet koululait. Kunnallispaino Vantaa. ISBN 951- 773-249-x. Ss. 216.
 - Ruuhijärvi, Paavo -Esko Toivonen 1985. Peruskoulun hallinto. WSOY Juva. ISBN 951-0- 12329-3. Ss. 553.
 - Salo, Aukusti 1935. Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden opetussuunnitelma kokonaisopetusperiaatteen mukaan. Otava Helsinki. Ss. 253.

- Somerkivi, U - O.I.Laine 1958. Kansakoulun johtokunta ja kansakoululautakunta. Tammi Helsinki. Ss. 290.
- Suomen Säädoskokoelma/Asetuskokoelma vv. 1918-1997.
- Toivonen, Esko 1988. Koululait -88. WSOY Juva. ISBN 951-0-15255-2. Ss. 314.
- Tuntikehysjärjestelmä peruskoulun kehittämisen avaimena 1982. Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisu nro 48. ISBN 951-9093-58-3. Lappeenranta. Ss. 144.
- Opettajalehden, Tietovarvun, Suomen kunnallislehden, Kanavan ja Nykypäivän omaleimaisuutta koskevia artikkeleita 1950-90-

luvulta.

VIIITTEET

- 1) AsK 101/21)
- 2) AsK 183/21
- 3) AsK 137/23
- 4) AsK 190/31
- 5) Mietintö 1946, 7
- 6) Mietintö 1946, 8-9
- 7) Po. Mietintö 1952, 40-43 ja Kauranne 1971,112-
- 8) AsK 247/57
- 9) AsK 321 /58
- 10) Kauranne 1986 ja 1988
- 11) Somerkivi - Laine 1958, 70-71
- 12) Kansakouluasetus 1958 13
- 13) Mietintö 1959, 94
- 14) Mietintö 1965,11-12
- 15) Mietintö 1966, 28, 58-60, 67-69, 71 -76, 88-89 ja 94
- 16) AsK 467/68
- 17) AsK 443/70
- 18) Mietinnöt 1970
- 19) Komiteanmietintö A4/1970
- 20) Mietintö II/1970
- 21) Ruuhijärvi - Toivonen 1983,149-152
- 22) AsK 476/83
- 23) Toivonen 1988, 257
- 24) AsK 169 ja 171
- 25) AsK 707/92